

կողայոսի Թադե Իրբեւ հայաբնակ Թադ աւելի
հին էր եւ նշանաւոր, քան Գարակեօմիւրիկները.
երկրորդ որ սա կեդրոնն հետու ըլլալուն եւ կիւ-
տով ալ ֆուանկաց պատկանեցուն, չէր կրնար
հայաբնակ տպարանի մը յարմար վայր սեպուիլ:
Բայց իմ այս ենթագրութիւններու վրայ կը
փորձուիմ պնդել, նաեւ այնու՝ որ եթէ տոյն
տպագրութիւնները Գարակեօմիւրիկի մէջ կա-
տարուած ըլլային, անպատճառ ալ տեղի Ս. Նի-
կողայոս եկեղեցիին հետ յիշուած պէտք էր ըլ-
լար, որ ի Թադն Կաֆայեցոց եւ կամ Կէօմ-
իւրիկի Ս. Նիկողայոս որոշէ ու յատկացուցէ
խօսքերը, ինչպէս ուրիշ տեղեր կը կարգանք:
Բաց ստոր, եթէ իրաւ Գարակեօմիւրիկի Ս. Նի-
կողայոս եկեղեցին է. Պոլսական հայ տպագրու-
թեան առաջին վայրն եղած է, պէտք էր որ
Գրիգոր Վ. Դպրանաղջի յիշէր այդ պատմական
մեծ արժէք ունեցող խնդիրը, երբ Պալատու Ս.
Հրեշտակապետ եկեղեցիին պատմութեան սկիզբը
բաւական ընդարձակ ու մանրամասն տողեր ալ
կը նուիրէ այդ Ս. Նիկողայոս եկեղեցիին յիշա-
տակին: Մինչեւ ցնոր լուսաբանութիւն, մեք
այնպէս պիտի ընդունինք, ինչպէս ընդունած է
նաեւ Հ. Գրիգորիս Գալեմբերեան թէ Նը-
գարեան է. Պոլսական տպագրութիւնները տեղի
ունեցած են ոչ թէ Գարակեօմիւրիկ կամ Կա-
ֆայեցոց Ս. Նիկողայոս եկեղեցին, այլ Գում
Գարուի մօտ եղած Ս. Նիկողայոս եկեղեցին
մէջ. եւ արդէն Չամչեան ալ Նըգարեան տը-
պագրութեան յիշատակութիւնն ըրած միջոցին,
երբ Նըգարի ու անոր ընկերներուն վրայ կը խօ-
սի, Հորեքին որք պատրաստեալ իւրեանց
տեղի 'ի դարպաս եկեղեցոյ սրբոյն Նիկո-
ղայոսի' որ 'ի Կոստանդինուպոլիս տպա-
գրեցին անդ կ'ըսէ, չէ թէ 'ի Կաֆայեցոց Թա-
դը'. այսաւրեւ ալ չի բաւականանալով՝ կը
յաւելու, բայց քանզի զիր սոցա անպիտան
էր՝ խափանեցաւ, եւ ապա հրկիզութիւն
պատահալ կորեալ: Գիտե՞ք որ Կ. Պոլսոյ
կողմի Ս. Նիկողայոս եկեղեցին քանի՞ն ալրած է,
եւ մէկ հրկիզութիւնն ալ պատահած էր գուցէ
1568ի տառնեքը, բայց Գարակեօմիւրիկի Ս. Նի-
կողայոսին այրիլը երբեք չէ պատահած:

(Ըրբանաթիկ) 804Թ. ՎԱՐԱՍԻ. Թ. ԹՈՐԻՈՍԵԱՆ

ԼԵՋՈՒՐԱՆՆԵՐ

«ԸՆԴ» ՆՈՒԳԻՐԸ ԵՒ ՈՆՈՎ ԿԱՅԳՈՒՄԸ ՔՆՆԻ ՄԸ ԲՈՒՅԻՐ

Յայտնի է թէ Հայ լեզուն իր արմատ
բառերու քոխութեամբ չէ միայն որ հին զար-
գացած լեզուներու կարգին մէջ ունի իր տեղը:
Հարիրաւոր մասնիկներ կու գան օգնելու լե-
զուի բառերուն՝ ընդլայնելու կամ սեղմելու,
աճեցնելու կամ նուազեցնելու, զօրացնելու կամ
տկարացնելու բառերուն միտքը, անոնց նշանա-
կութիւնը:

Միւս կողմէ ածանցում, բարդութիւն
յան հետեւ կը բազմապատկեն լեզուին միջերբը,
կը յօրինեն կը ստեղծեն նորանոր բառեր ու
յետագայ նախագայ գարձուածքներ, տեղա-
փոխութիւններ կու տան լեզուին այնպիսի ճիւղ-
նութիւն՝ որուն վր կարօտի ճիս ու բանաստեղ-
ծակաւ ո՛ր եւ է լեզու:

Մեր նպատակն է՝ այս քանի մը տողով
ուշագրութեանն յանձնել յարգելի բանասեղ-
ներու ԸՆԴ նախդրով կազմուած քանի մը
բառեր:

Արդ՝ մէկդի թողով պէս պէս առումը
ԸՆԴ նախագրութեան, որ ամէնէ փայլուն աստղը
է կարծես լեզուի հորիզոնին վրայ՝ կը դիտենք
որ մանեւթով սկզբնատարը Կեղոյ բառին կուշտ
իւրեւ *préfixe* կամ, հայերէն բացատրու-
թեամբ, բառէն առաջ կցուող = նախդիր —
ածանցական մասնիկ՝

Եւ խաւարե կը կորսուի իւր վերեւ Դ գիծը, զօ.

Ընդունիմ = ընդպալ = ընդկալագիր՝ կըլլայ
ընկալ = ընկալագիր.

ընդպալածել կըլլայ՝ ընկալածել (իսիտալ կապել).

ընդպի? ընկեր.

ընդպնշակել ընկերշակել.

ընդպնիկ ընկնիկ (ըլ[դ]կնուլ).

ընդլլուլ ընկլլուլ.

ընդկուզանել ընկուզանել.

ընդկլ(մ)ել ընկկլ(մ) (կղկղել. սիւղիւ).

ընդգծել ընկծել, Կ թարմատար Գի,
որով կու՝ = գու՝ (ծուկ),
անկանել ի գու՝.

ընդկողմանել ընկողմանել.

ընդկոյ? ընկոյ.

ընդկրկնել ընկրկնել } երբայ յետս յետս
ընդկրկնել } բնդ կրուկն. ընդ
ընդկրկնել } կրուկն.

Հնդ ուրիշ քանի մը քառերու առաջ որոնց սկզբնա-
տառը 4 չէ, զօ:

ընդհեն(ն)ել ? կըլլայ՝ ընծենել.
ընդծիրդել " ընծիրդել. չ = 2ի:
ընդ (տուն) տան-ի կըլլայ ընտանի ?.

Հնդ քանի մը քառերու առջև՝ որոնց սկզբը Բ է զօ.

ընդԲերանել կըլլայ՝ ըմբերանել.
ընդԲունել " ըմբունել.
ընդԲոստ " ըմբոստ, ընդոստ. վասն զի
ոստ = բոստ, ինչպես է Արի — Բարի,
ուր Բ՝ է իմաստը զօրացնող տառ:

Արդ՝ վերի կազմեն, եթէ սխալ չէ մեր
գիտողութիւնը՝ կրնանք հետեւցնել թէ Ա. —
4 գրէն առաջ՝ Դ կը յապաւուր միշտ. քանի
որ ուրիշ բառ մ'ալ չեմ յիշեր 4 գրէն առաջ
անմիջապէս Դ. որ զուգորդուած ըլլայ 4 ի հետ:
Բ. — թէ ինչպես որ վանկատուով կը գրենք
ու կը կարգակը

կը-կըդ-մել. ըն-կըր-կել. ըն՝ կըլ-նուլ. նոյն-
պէս պէտք է վանկատել եւ կարգալ

ըն-կճել՝ եւ ոչ ընկճել. մանաւանդ տ-
ուսելապէս անոր համար՝ որ մեր լեզուին մէջ
չ գիրը կիսով նայ տառ ըլլալով՝ պատշաճ չէ
իրմէ առաջ գտնուած բաղաձայնէն դասել:

Հաս գոհ պիտի ըլլայի՞ք, եթէ մեր այս
սողերն ուշագրութեան առնուելն աքնիւ բա-
նասեր ընթերցողներէ, եւ իրենց գիտողութիւնը
բերելն հրապարակ՝ ծառայութիւն մը մատու-
ցանքու հայ ընդունին:

ԱՇՈՏ ԶԷ. ԵՐԿԵՍԹ

ՄԱՅԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱՌԹԻՒՆ ՀՈՅԵՐԵՆ ՆՈՒՆԱԳՐԵՐԻՒ ԵՒ ԱՐՄԱՆ Ս. ՄԱՌԹԻՈՅԻ

(Էրան-ի-Յիւսի-ի-Փրէ):

Ուսումնասիրութեան այս վերջին մասին այս-
չափ ուշանալուն պատճառն էր միայն՝ ժողովի
պատմական նշանագրերու յարուցած զոտարութիւնը.
զօրախտաբար մասամբ կարելի եղաւ լուծել սոյն զոտ-
արութիւնը, որով ստիպուած ենք յօդուածին հայերէն
թարգմանութիւնը միայն մատչելի ընել յարգ. ընթեր-
ցողներուն՝ զանց առնով զեմք. բնագիրը, որ զալ
անգամ լոյս կը տեսնէ: — Կարեւոր քննարկ մը կը
չօշափէ ներկայ հատուածս. հայ գրի գիւտի թուականը
Մարկոնարտի ուսումնասիրութիւնները կը զետեղեն
4083 տարիններ մէջէն. "Հայ աղբարեցի գիւտի
յորեւանն զստ այսմ՝ պէտք էր 1902/3ին տօնուիլ" կը
յայտարարէ հալագէտ Ուսուցչապետը՝ Das Jubiläum

der Erfindung des armenischen Alphabets hätte demnach
schon im Jahre 1902/3 gefeiert werden müssen. Այս մա-
սին, ինչպէս յօդուածս մէջ կ'անարկուի, ընդարձակ
գրած է Մարկոնարտի իւր տակաւոր անտիպ Ստե-
սեւոնցոյն զարմանքն մէջ. որուն արագ հետաքննու-
թիւնը անոր համար պիտի խնդրէինք Ուսուցչապետին
յարգանք, որովհետեւ ազգայինք յոյսած արուեստա-
կան թուականի մը վրայ կը պատրաստուին այսօր տո-
նել գրի գիւտին 1600ամեայ յորեւանը: Հակառակ
լծնք անդրադարձնուողուն, բայց շնոր ալ ցանկաւ որ
տօնախմբութիւններով եղանի պատմութեան կարգը:
Հ. Ա. Ա:

Որովհետեւ Հայ աղբարեցի բուն հօդի-
նակը ստորի մէն էր, պէտքը ենք արդ երթալով
թէ իւր աղբարեցիին կազմութեան համար առա-
րեքննն ալ դեր մը խաղացած ըլլալու է: Այսպէս՝
օրինակի համար կրնայ միիւրեւ թէ հայ Ա. Լ.
տառը ծագած է միւս կողմէ գարեւած Ն. Կար-
գելայէն, բայց ոչ յուսարեն Աննի: Բայց կարծեմ,
թէ իմաստ-իւնը ետարանգիւսն կազմած ըլլայ Հայ
աղբարեցիին հինը, պէտք ենք անմիջապէս մեր-
ժել: Ինչպես որ Հայերենը չ էր Գ. գրերու՝ ստորի
է. եւ տառերու հետ համեմատութիւնը ցոյց
կու տայ:

Ինչորոյս մասին վերջնական լուծում տալու
համար հնագրական ամառը դժբախտաբար շատ
քիչ ունէր ձեռքս տակ: Գրի գիւտին ժամանա-
կէն ձեռագիրներ, ինչպէս յայտնի է, մեր ձեռքը
չունինք այսօր: Հին Հայերէն արձանագրութեանց
հետազոտութիւնը շատ խեղճ վիճակի մէջ է
մինչեւ այսօր, եւ մինչեւ որ առաջ դիւանագիտու-
թեան պալատականութեան տակ՝ յօրինած արձանա-
կան հետազոտութիւններ կատարուին
Թուրքահայաստանի մէջ՝ ստիպուած ենք ցոյց տալ
ծանօթ քանի մը հին ձեռագիրներով զոհանալ:
Ըստ ՅԱՇԵՆԱՅԻ՝ մեր ինչորոյս համար նշանակա-
լիւն շուրին 2իթենեաց լեռան խճանկարներու
արձանագրութիւնները. ընդհակառակն կը ջուրի
որ Ներսէս Կամարականի արձանագրութիւնն ի
հին Թաւրիս Է. գարեն մասնակի չէր ինծի: Այս
պատճառաւ կը բուսականանաւ Մոսկուայի Ան-
տարանի ձեռագրերը (887էն), որմէ մտերմ օրի-
նակ մը առաքած է ինծի համակրելի պաշտու-
թեամբ Պրոֆ. Գր. Խալաթեանը:

Ինչպէս առ հասարակ ընդունուած է, յու-
նական ծագում ունին ի Բ = Ө (Է), ի Փ = Փ
եւ ի Բ = X ինչպէս նաեւ ի Ե = Ե, ի Ի = I
եւ ի Բ = Y գրերը: Էստ մեր առջեւ հիմնա-
կան սկզբունք մը՝ որ հիմն առնուած նշանագրերը
ձեռագիրներու մէջ որոշիչ նշանակութիւն ունե-

1 [Ջուլի ցրած ենք 1902ին:]

2 [Տառնակ. Անտարի մէջ հայ հնագրութեան վրայ.
Վիեննա, 1898, էջ 136 եւ յաւել. Այս գործը շատ
ուշ ձեռքս հասաւ, որով չկրցայ ըստ պատշաճի գոր-
ծանել:]

3 [Այդ. էջ 180, օրիգինալը Աշխարհ Արա-
րատին, որ անմատչելի է ինծի:]